

Jasmina Nestić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest umjetnosti

Imago Thaumaturga Beatissimae Virginis Mariae Frisingae – slike s prikazom Seminarmadonne iz Freisinga u Varaždinu i Zagrebu

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Primljen – *Received* 13. 7. 2021.

UDK 7.046:27"17"

DOI <https://doi.org/10.31664/ripu.2021.45.11>

Sažetak

U radu se analiziraju četiri slike iz hrvatske barokne baštine koje prikazuju Mariju u tipu Bezgrješnoga začeca, prepoznatu kao *Gnadenbild* iz benediktinskoga liceja u Freisingu u Njemačkoj (1704.) – slika u franjevačkom samostanu u Zagrebu (18. stoljeće), dvije slike u uršulinskom samostanu u Varaždinu (18. stoljeće) te slika na oltaru u kapeli sv. Vida u Varaždinu (1733.). Skulptura Bezgrješne iz liceja smatra se

izgubljenom od sredine 19. stoljeća, a njezin izgled poznat je prema slikama i grafikama nastalima po uzoru na izvornik ili daljnje kopije, većinom na području Bavarke. U tom kontekstu, hrvatski primjeri najvjerojatnije su nastali osloncem na grafičke predloške, a zbog svoje rijetkosti na ovim područjima svojevrsna su posebnost unutar domaće likovne baštine 18. stoljeća.

Ključne riječi: *Seminarmadonna, Lyceums-Madonna, Freising, Bezgrješno začecje, kapela sv. Vida u Varaždinu, uršulinski samostan u Varaždinu, franjevački samostan u Zagrebu*

Unutar hrvatske likovne baštine baroknog razdoblja mnogobrojni su primjeri uprizorenja Bogorodice u tipu Bezgrješnoga začeca (lat. *Immaculata Conceptio*) u gotovo svim vrstama likovne produkcije – na oltarnim slikama i skulpturama, zidnim oslicima, zavjetnim sličicama i grafikama, javnim skulpturama. Među njima izdvaja se mala skupina od samo nekoliko slika koje svojim specifičnim rješenjem pokazuju oslonac na *Gnadenbild* iz Freisinga u Njemačkoj – slika u franjevačkom samostanu u Zagrebu (sl. 7), dvije slike u uršulinskom samostanu u Varaždinu (sl. 8, sl. 9) te slika na oltaru Bezgrješnoga začeca u kapeli sv. Vida u Varaždinu (sl. 10). Na spomenutim slikama ponavlja se prikaz Marije ljupka lica s cvjetnim vijencem na glavi uokvirenoj s dvanaest zviježda, s kosom bogato povijenom na ramenima i urešenom bisernim nizovima, obučene u raskošno ukrašene haljinu i plašt koji evociraju suvremenu modu 18. stoljeća, sa stapkom ljljiana u lijevoj ruci, kako stoji na kugli zemaljskoj te svojim desnim stopalom gazi glavu zmije izvijene na polumjesecu. Ikonografska i oblikovna obilježja tih djela prepoznatljiva su i na nekoliko slika *Freisinger Madonne*, prikaza Bezgrješnoga

začeca nastalima prema drvenoj skulpturi koja se nalazila u auli benediktinskog liceja i gimnazije u Freisingu (Bavarska), a koja se u različitim izvorima i publikacijama imenuje kao *Freisinger Seminarmadonna, Lyceums-Madonna, Patrona Lycei Frisingensis, Freisinger Hochschulmadonna*. Hrvatski primjeri u dosadašnjoj literaturi nisu bili povezivani s bavarskim uzorom, a samo jedan od njih nosi jasan trag da se radi o čudotvornome prikazu Blažene Djevice Marije iz Freisinga: na slici iz franjevačkog samostana u Zagrebu na kugli zemaljskoj u dnu prikaza stoji natpis »IMAGO THAVMATVRGA BEATISSIMAE VIRGINIS MARIAE / Frisingae, apud patres Benedictinos, in aula«.

Zapisi u dostupnoj znanstvenoj i stručnoj literaturi o spomenutoj skulpturi iz Freisinga iznimno su oskudni: pretežito se nalaze u publikacijama vezanima uz sâm Freising, a u većini njih ponavljaju se kraći tekstovi s podacima vezanima sa samom narudžbom skulpture i njezinu smještaju u auli liceja. Osnivanje liceja u Freisingu (1697.) potaknuo je biskup Johann Franz Eckher von Kapfing und Liechteneck (Dvorac Train kod Abensberga, 1649. – Freising, 1727.; biskup 1695.

– 1727.), koji je bio zaslužan za kulturni, obrazovni i umjetnički procvat samoga grada.¹ Eckher je u Freising pozvao učene benediktince (kasnije poglavare samostana diljem Bavorske), planirajući licej na zasadama benediktinskog sveučilišta u Salzburgu (utemeljenog 1617.) te želeći tako od Freisinga stvoriti intelektualno središte koje bi moglo konkurirati tadašnjem Münchenu, u kojem su u to doba jedni od najvažnijih nositelja obrazovnih i vjerskih autoriteta bili isusovci.² Licej je ubrzo rastao, a svojim se filozofskim i teološkim programom već do 1713. godine uzdigao na akademsku razinu, tako da je u Freisingu bila omogućena cjelovita izobrazba klera.³

Skulpturu Bezgrješnoga začeca naručio je prvi profesor retorike na liceju, benediktinac Wolfgang Ringswenger (München, 1658. – Michelfeld, 1721.), koji je prije dolaska u Freising bio profesor na salzburškom sveučilištu.⁴ Ringswenger je na liceju 1698. godine osnovao marijansku bratovštinu za koju je 1703. godine naručio spomenutu skulpturu od dvorskog kipara Wolfganga Leithnera (Leuthner; München, oko 1632. – 1725.) iz Münchena.⁵ Ringswenger bio je i promicatelj *Marianischer Actusa* te se njegovim poticajem u cijelom gradu 1703. godine (8. prosinca) prvi put slavilo Bezgrješno začecé, s javnom procesijom i slavljem u katedrali koje je predvodio biskup Eckher.⁶ O tome važnom događaju slikovito piše benediktinac Veremundo Eisvogel (Weilheim, 1687. – Wessobrunn, 1761.) iz samostana u Wessobrunnu (poglavar samostana 1735. – 1736.), koji je vodio tamošnju bratovštinu Bezgrješnoga začeca (u godinama 1740. – 1760./61.), osnovanu 1711. godine te bio izdavač godišnjaka bratovštine *Fama Mariano-Wessofontana*, odnosno poslije *Wessobrunnische Marianische Fama* (1742. – 1761.).⁷

»Wir können hier nicht umgehen die Andaxht Joannis Francisci aus dem Freyherlichen Geschlect der Egckeren Bischoffens zu Freising hochseeliger Gedächtnuß. Diser in MARIAM ganz verliebter Fürst hat im Jahr 1703. verordnet, daß die schöne Statua der unbefleckten Mutter Gottes aus dem hochfürstlichen Lyceo Proceßions-weiß in die hohe Domm Kirch getragen wurde, vor welcher alsdann Ihro hochfürstliche Gnaden, ein hochwürdiges Domm-Capitl, beede herrn Decani deren Colegiat – Stifften A. Andreae, und St. Veit, R. P. Guardianus deren PP. Franciscaneren, der hr. P. Prior von Altenmünster, der P. Præfectus Gymansij, ein Stadt-Burgermeister, und P. Wolfgangus Rinswenger, (der dise Bildnuß zum ersten geziehret) einen End abgelegt, daß Geheimnuß der Unbefleckten Empfängnuß MARLÆ zu beschützen. Dieser auserbäuliche Marianischer Actus wird von selber Zeit an biß jetzo alle Jahr an disem Fest widerholt, und noch allezeit mit grostem Eyffer fortgeseßt. Jedoch geruheten Ihro hochfürstl. Gnaden, daß nach etlich Jahren nit mehr das Original, sondern eine gantz änliche und etwas kleinere Bildnuß von dem Studenten-Saal in den Domm durffte getragen werden. Es wurde gleicher Zeit durch Bewerbung Joannis Francisci ein Bruderschaft der Unbefleckten Mutter für beyderley Geschlechts Christgläubige von Clemente XI. Römischen Pabsten erhalten und mit reichen Ablaffen beschenckt.«⁸

Prema Eisvogelovim riječima u procesiji se, dakle, prvotno nosila skulptura iz liceja, ali je ona poslije zamijenjena vjeronom (manjom) kopijom.

Ubrzo nakon izgradnje zapadnog krila liceja (1707. – 1709.) skulptura je bila postavljena na glavni od triju oltara u auli koja se nalazi na njegovome drugom katu.⁹ Ta je svečana prostorija, bogato dekorirana štuko ukrasima i svodnim oslikom (Nikolaus Liechtenfurtner, Hans Georg Asam),¹⁰ služila ujedno kao dvorana za okupljanje članova marijanske kongregacije, za misna slavlja (kao *Kollegienkirche*) te kao prostor za izvedbu kazališnih predstava, završih ispita i drugih svečanih prigoda.¹¹ Upravo su zbog njezina višenamjenskog karaktera oltari u auli morali biti prijenosni i lako rastavljivi, kako bi se prostor u kratkom vremenu mogao isprazniti za postavljanje pozornice i scenografije.¹²

Skulptura je ubrzo nakon nastanka čašćena u Freisingu i okolici kao *Gnadenbild*, a brojna čudesa koja su se dogodila posredovanjem Bezgrješne zapisana su bila u knjižici (*Mirakelbuch*).¹³ Čašćena je kao zaštitnica kongregacije, ali i samoga liceja, a kao takva je i prikazana na ilustraciji prve stranice svih dvanaest dijelova tiskane *Theologia dogmatico-historico-scholastica ad usum inclyti et episcopalis lycei Frisingensis*, benediktinca Celestina Oberndorfera (Landshut, 1724. – Freising, 1765.), profesora teologije na liceju u Freisingu (1756. – 1765.).¹⁴ unutar rokajem oblikovanog okvira prikazana je zgrada liceja te nad njom Bezgrješna iz aule, imenovana kao »Patrona Lycei Frisingensis«. Karl Meichelbeck (1669. – 1734.), benediktinac i kroničar dvodijelne povijesti dijeceze Freising (*Historia Frisingensis*, 1724.; 1729., Augsburg) i prvi profesor sintakse i grčkoga jezika na liceju, ujedno i Ringswengerov suvremenik, o skulpturi je zapisao: »Ich glaube nicht, daß ein Gläubiger diese Statue ohne fromme Bewegung anschauen kann.«¹⁶

I nakon sekularizacije škole 1803. godine skulptura Bezgrješne ostala je u auli koja je otad služila kao školska crkva i to sve do 1820. godine, kada je prenesena u hodočasničku crkvu Wieskirche kraj Freisinga, a nakon 1848. godine gubi joj se svaki trag.¹⁷ O njezinome mogućem izgledu svjedoče zasad dvije poznate sačuvane skulpture izvedene u drvu – *Maria Immaculata* iz župne crkve sv. Ivana Krstitelja u Jetzendorfu (18. stoljeće, visina 116 cm; sl. 1),¹⁸ mjestu tridesetak kilometara udaljenome od Freisinga, te *Freisinger Madonna* (1752., visina skulpture 43 cm, visina cjeline 81 cm) u formi maloga kućnog oltara (devocionalije) iz Dijecezanskog muzeja u Freisingu (Diözesanmuseum Freising).¹⁹ Štoviše, pojedini istraživači iznijeli su pretpostavku da je skulptura iz Jetzendorfa zapravo (izgubljena) Bezgrješna iz aule liceja u Freisingu.²⁰ S druge strane, pojedini su i dalje mišljenja da se radi o vjernoj i ranoj kopiji izvorne skulpture, kakvih je bilo zasigurno i mnogo više u 18. stoljeću, kao odrazu raširenoga čašćenja posebice na području oko Freisinga.²¹ Premda niti jedna od pretpostavki do danas nije sigurno potvrđena od strane struke – dakle, ni sigurna poveznica skulpture s licejom u Freisingu ni izvorna poveznica s crkvom u Jetzendorfu – ova skulptura Bezgrješne zasigurno može stajati kao blizak svjedok one iz Freisinga, kako se to dosad u literaturi i naglašavalo.²² Radi se o drvenoj skul-

1. Bezgrješno začecje (*Freisinger Seminarmadonna*), 18. stoljeće, drvo (tkanina, ukrasi), visina 116 cm, župna crkva sv. Ivana Krstitelja, Jetzendorf, Njemačka (© Regine Hauzenberger)

The Immaculate Conception (*Freisinger Seminarmadonna*), 18th century, wood (fabric, ornaments), height 116 cm, parish church of St John the Baptist, Jetzendorf, Germany

2. *Freisinger Seminarmadonna*, oko 1735., ulje na platnu, 177 × 97 cm, Dijecezanski muzej, Freising, Njemačka (© Diözesanmuseum Freising, foto: Carola Wicenti)

Freisinger Seminarmadonna, ca. 1735, oil on canvas, 177 × 97 cm, Diocesan Museum Freising, Germany

pturi (lipovo drvo), koja je (neodjevena) pronađena 1998. godine na tavanu župne crkve u Jetzendorfu, restauriranoj u složenom i dugotrajnom procesu (završenom 2004.) u kojoj se pri rekonstrukciji odjeće, kose i ostalih ukrasa vodilo slikom Bezgrješne iz Dijecezanskoga muzeja u Freisingu (oko 1735., sl. 2),²³ jednom od najranije datiranih slikanih prikaza spomenute skulpture. Njezina razodjevena figura otkriva formu poput lutke za odijevanje, s pomno razrađenim dijelovima koji su izvorno bili otkriveni (lice, vrat, prsti i dlanovi, stopala) te nešto sumarnije riješenim preostalim dijelovima tijela.²⁴ Druga spomenuta skulptura (1752., Dijecezanski muzej), koju je marijanskoj kongregaciji u Freisingu poklonio Romuald Schleich (1708. – 1788.), benediktinac iz Andechs, sačuvala je svoju izvornu opremu iz 18. stoljeća (odjeću i kosu). Ta mala skulptura Bezgrješne, smještena u drvenu nišu (*Andachtskästchen*), obučena je u svilenu haljinu i zaogrnuta plaštem od baršuna, ukrašenima bogatim zlatovozom, s mnogobrojnim ukrasima izrađenima od voštanih bisera i staklenih kamenčića.²⁵

Premda je čašćenje *Lyceumsmadonne* izvorno, dakle, bilo povezano sa spomenutom skulpturom, brojnije su verzije njezina prikaza do danas sačuvane u mediju slike, nastale najvjerojatnije s pažljivim osloncem na izvornik. Te slike

najbrojnije su u samome Freisingu i okolici, odnosno na području Bavorske: dvije slike *Freisinger Seminarmadonne* u Dijecezanskom muzeju u Freisingu (oko 1735., ulje na platnu, 177 × 97 cm; sl. 2; oko 1770., ulje na dasci, 130 × 81 cm);²⁶ *Freisinger Seminarmadonna* u župnoj crkvi sv. Jurja u Freisingu (ulje na platnu, 18. stoljeće, sl. 3);²⁷ slika u Gradskom muzeju u Freisingu (Stadtmuseum Freising);²⁸ slika u hodočasničkoj crkvi Maria Birnbaum u Sielenbachu (kraj 18. stoljeća, ulje na platnu, 220 × 160 cm);²⁹ slika na bočnome zidu u crkvi Svetoga Duha u Pfaffenhofen an der Ilm (nekoć hospicijska crkva franjevačkog samostana);³⁰ slika u crkvi sv. Pankracija u Oberrohru (Ursberg, sl. 4), slika u Ratskelleru u Münchenu (sl. 5), slika u župnoj crkvi sv. Martina u Garmisch-Partenkirchenu (Franz Seraph Zwinck, 1778.).³¹ Srodan se prikaz Bezgrješne mogao naći i na tadašnjim predmetima osobne pobožnosti, poput bogato uokvirene svete sličice *Freisingermadonna* (oko 1780.),³² ali i na predmetima svakodnevice, poput oslikane pivske krigle (radionica Georga Friedricha Kordenbuscha, 1730.)³³ ili kreveta s baldahinom (18. stoljeće, slika na dasci, Museum Tegernseer Tal).³⁴

Među spomenutim slikama moguće je prepoznati pojedine razlike u oblikovanju Marijina lika, što bi vjerojatno ukazi-

3. Bezgrješno začéce (*Freisinger Seminarmadonna*), 18. stoljeće, ulje na platnu, župna crkva sv. Jurja, Freising, Njemačka (foto: Jasmina Nestić, 2014.)

The Immaculate Conception (*Freisinger Seminarmadonna*), 18th century, oil on canvas, parish church of St George, Freising, Germany

4. Bezgrješno začéce (*Freisinger Seminarmadonna*), crkva sv. Pankracija, Oberhorr, Njemačka (© Flussar, CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons)

The Immaculate Conception (*Freisinger Seminarmadonna*), church of St Pancras, Oberhorr, Germany

5. Bezgrješno začéce (*Freisinger Seminarmadonna*), 18. stoljeće, ulje na platnu, Ratskeller, München, Njemačka (foto: Jasmina Nestić, 2014.)

The Immaculate Conception (*Freisinger Seminarmadonna*), 18th century, oil on canvas, Ratskeller Munich, Germany

valo na oslonac na najmanje dva rješenja prikaza Bezgrješne iz Freisinga, primjerice: položaj ruku Bezgrješne (prepoznatljiva dva modela); oblikovanje kose i ukrasa (poput perike, ukrasne trake, niza bisera); kruna od cvijeća koja je na pojedinim slikama stilizirana, a na pojedinim slikovitije razrađena; razlike u boji i uzorku dekoracije haljine, zlatovezu i pojedinim ukrasnim detaljima; boja zemaljske kugle (zlatna, modra) i slično. U tom pogledu spomenuta slika iz Münchena (Ratskeller, sl. 5) zamjetnije se ipak razlikuje od drugih dosad spomenutih, i to u obradi samoga nebeskog krajolika koji okružuje prizor: u gornjoj zoni slike naslikane su anđeoske glave pogledom usmjerene prema Marijinu licu. Isto se rješenje ponavlja i na slici Bezgrješne koja se nalazi u vanjskoj kapeli (dograđenoj 1910.) župne crkve sv.

6. *Bezgrješno začeće (Freisinger Seminarmadonna)*, 18. stoljeće, ulje na platnu, župna crkva sv. Josipa (nekoć karmelićanska), Beč, Austrija (foto: Jasmina Nestić, 2015.)

The Immaculate Conception (Freisinger Seminarmadonna), 18th century, oil on canvas, parish church of St Joseph (formerly Carmelite), Vienna, Austria

Josipa u Beču (nekoć karmelićanska crkva; okrug Leopoldstadt; sl. 6).³⁵ Sliku je kao kopiju Bezgrješne iz Freisinga prvi prepoznao Hans Auerhammer (1956.), bilježeći ju kao »Immaculata als Braut des Hl. Geistes«. ³⁶ U malom vodiču o crkvi slika se navodi kao vrijedno djelo španjolskog slikara Alonsa Cana (Granada, 1601. – 1667.),³⁷ a ista se (pogrešna) atributivna odrednica ponavlja u publikaciji prigodom tristo pedeset godina djelovanja karmelićana u Beču.³⁸ U navedenim se publikacijama, nažalost, ne navode drugi podatci koji bi ukazivali na kontekst narudžbe ove slike. Auernhammer (1956.) ističe da je slika vjerojatno došla vezama bečkih i bavorskih karmelićana, ali i da je moguće da je skulptura iz Freisinga nastala prema nekom predlošku iz Španjolske.³⁹ Poveznice je možda potrebno tražiti i u onodobnim vezama dvaju gradova – upravo biskup Johann Franz von Eckher, dakle utemeljitelj liceja i promicatelj Bezgrješne iz Freisinga,

7. Blaž Gruber, *Bezgrješno Začeće (Freisinger Seminarmadonna)*, 1733., ulje na platnu, 178 × 89 cm, kapela sv. Vida, Varaždin (foto: Jasmina Nestić, 2021.)

Blaž Gruber, The Immaculate Conception (Freisinger Seminarmadonna), 1733, oil on canvas, 178 × 89 cm, chapel of St Vitus, Varaždin

planira (neizvedenu) nadogradnju Freisingerhofa u Beču (Graben; Christian Alexander Oedtl, Johann Bernhard Fischer von Erlach, 1696. – 1700.)⁴⁰ – ali provenijencija ove slike ipak ostaje još uvijek nerazjašnjena. Slika iz Beča ujedno ostaje i jedina sigurno potvrđena slika Bezgrješne iz Freisinga na području današnje Austrije.⁴¹ Na području današnje Češke, prema dostupnoj literaturi, zabilježena je jedna takva slika, u zbirci dvorca Jindřichův Hradec (ulje na platnu, 87 × 160 cm),⁴² a primjeri na širem zapadnoeuropskom području zasad nisu poznati.

Promatrajući spomenutu skupinu slika Bezgrješne iz naše baštine u kontekstu poveznica s bavorskim primjerima, među njima ističe se ona na oltaru Bezgrješnoga začeća u kapeli sv. Vida u Varaždinu (1733., ulje na platnu, 178 × 89 cm, sl. 7). Naime, prikaz anđeoskih glavica (proširen s dvije anđeoske

glave iznad Marije) kompozicijski je posve blizak onima sa spomenutih slika u Beču i Münchenu. Također, bogato nabrana haljina čvrsto stisnuta vrpcom u struku, s naglašenom formom krinoline u donjem dijelu (premda koloritom haljine bliža slici iz župne crkve u Freisingu), kaskade nabora plašta bogato rubljenoga zlatovezom, položaj ruku, kruna od ljiljana i ruža te ostali detalji ukazuju na veliku srodnost tih triju slika, odnosno na mogućnost da su zasnovane na zajedničkom predlošku.

Ivy Lentić-Kugli (1970.) varaždinsku je sliku pripisala Blažu Gruberu (Blasius Grueber; oko 1700. – 1753., Varaždin),⁴³ pronašavši ujedno u arhivu župne crkve sv. Nikole u Varaždinu podatak da ju je naručio nekadašnji župnik Gabrijel Herman Patačić (1699. – 1745.),⁴⁴ poslije srijemski biskup (1729. – 1733.) i kaločki nadbiskup (1733. – 1745.).⁴⁵ Na njega kao naručitelja upućuje i zapis koji se nalazi na prikazu zemaljske kugle: »MEMORIA / E. et I.D.D.C.G.H.P. / 17 de Z.A.E.C. 33«, a koji se tumači kao »Memoria Excellentissimi et Illustrissimi Domini, Domini Comitiss Gabriellis Hermani Patachich de Zayezda, Archi-Episcopi Colocensis. 1733.«.⁴⁶ Godina nastanka slike poklapa se, dakle, s godinom imenovanja Patačića kaločkim nadbiskupom, pa možemo pretpostaviti da je slika bila njegov zahvalni dar koji je prigodom imenovanja darovao svojoj nekadašnjoj župi, a pod koju je pripadala tada prebendarska crkva sv. Vida.⁴⁷ Oltar Bezgrješne se prvi put detaljnije opisuje u zapisu vizitatora 1760. godine: »Drugi je oltar BDM bez grijeha začete. Na donjoj mu se razini na sredini nalazi lijepa slika BDM bez grijeha začete s pozlaćenim okvirom. Ovaj se oltar oslanja na dva stupa. Na desnoj se strani slike nalazi kip sv. Joakima, a na lijevoj kip sv. Ane. Iznad tih dvaju kipova i stupova nalaze se dva anđela. A iznad slike Blažene Djevice na ploči je napisano: 'Ono jesam što bijah, ne bijah ono što jesam: djevica i majka.' Na sredini gornjega dijela nalazi se kip Boga Oca posred svijetloga oblaka, a nebeski ga geniji adoriraju. Iznad njega vidi se kip Duha Svetoga, koji zaokružuje ovaj oltar.«⁴⁸ Znakovito je da se u prijašnjim vizitacijama ovaj oltar ne spominje, pa ni u zapisu iz 1733. godine, dakle u godini nastanka slike.⁴⁹ Štoviše, iz zapisa vizitacija sredinom 18. stoljeća iščitava se da je oltar podignut negdje u to vrijeme,⁵⁰ dakle dva desetljeća nakon nastanka slike, što ujedno može upućivati i na mogućnost da ona možda nije bila izvorno rađena kao oltarna slika, nego da je u trenutku opremanja kapele prekrojena (rezani natpis i plašt u donjoj zoni te ljiljani koji izviru iz kraljevskoga žezla). Štoviše, prema sadašnjim saznanjima, ova je varaždinska slika ujedno jedina od svih dosad poznatih prikaza Bezgrješne iz Freisinga koja je u funkciji oltarne slike. Bez obzira na okolnosti narudžbe, odnosno i postava slike na oltar u kapeli sv. Vida, bitno je istaknuti da je za njenu izradu bio angažiran Blaž Gruber, jedan od tada vodećih varaždinskih slikara, koji je radio i za druge varaždinske crkve i kapele: zidni oslik sakristije u isusovačkoj crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije (1727., danas katedrala),⁵¹ zidni oslik te polikromaciju i pozlatu propovjedaonice u kapeli sv. Florijana,⁵² slike na oltaru sv. Filipa (1727.) u kapeli sv. Fabijana i Sebastijana,⁵³ slike za kapucinski i franjevački samostan u Varaždinu.⁵⁴ Također, ova varaždinska slika jedina je od naših primjera sigurno

8. *Bezgrješno Začeće (Freisinger Seminarmadonna)*, 18. stoljeće, ulje na platnu, 120 × 80 cm, franjevački samostan, Zagreb (foto: Mario Braun) *The Immaculate Conception (Freisinger Seminarmadonna)*, 18th century, oil on canvas, 120 × 80 cm, Franciscan monastery, Zagreb

datirana, nastala svega tridesetak godina nakon skulpture iz Freisinga, odnosno gotovo istovremeno s pojedinim najranije datiranim slikama Bezgrješne iz Freisinga (Dijecezanski muzej, 1735.).

Preostale tri slike s prikazom Bezgrješne iz naše baštine međusobno su likovno ponešto bliže, posebice u oblikovanju Marijina lika i koloritu. Jedna od njih nalazi se u franjevačkom samostanu u Zagrebu (Kaptol, sl. 8),⁵⁵ a dvije u uršulinskom samostanu u Varaždinu – jedna na zidu blagovaonice, a druga na zidu hodnika u prizemlju samostana (obje ulje na platnu, 107 × 52 cm; sl. 9, sl. 10). U oblikovanju Marijine haljine na tim slikama, spram ranije spomenutih primjera, više nije toliko istaknuta forma krinoline, nego je struk povišen, a lik nešto izduljeniji. Također, na sve tri slike ponavlja se isti kolorit njezine blijedo ružičaste haljine, s ponavljajućim

9. *Bezgrješno Začeće (Freisinger Seminarmadonna)*, 18. stoljeće, ulje na platnu, 107 × 52 cm, uršulinski samostan (refektorij), Varaždin (foto: Jasmina Nestić, 2021.)

The Immaculate Conception (Freisinger Seminarmadonna), 18th century, oil on canvas, 107 × 52 cm, Ursuline monastery (refectory), Varaždin

10. *Bezgrješno Začeće (Freisinger Seminarmadonna)*, 18. stoljeće, ulje na platnu, 107 × 52 cm, uršulinski samostan (hodnik), Varaždin (foto: Jasmina Nestić, 2021.)

The Immaculate Conception (Freisinger Seminarmadonna), 18th century, oil on canvas, 107 × 52 cm, Ursuline monastery (hallway), Varaždin

našim naborom koji ponešto nespretno prati istupanje desne noge, oblikovanje modrog plašta rubljenoga zlatovezom, kruna od raznobojnih ruža na glavi te biserna ogrlica usko oko vrata. Pritom su slike iz uršulinskog samostana međusobno srodnije,⁵⁶ dok je ona iz Zagreba različitog formata, proširenoga prizora nebeskog krajolika s anđeoskim glavicama te u cjelini nešto vještije slikana.

U katalogu izložbe održane prigodom obljetnice tri stotine godina djelovanja uršulinke u Varaždinu slike iz samostana navedene su kao djela neznanih slikara i datirane u kraj 17. odnosno početak 18. stoljeća. Pritom se jedna od njih bilježi kao jedna od ukupno šest slika koje su uršulinke prilikom dolaska u Varaždin (1703.) donijele iz samostana u Požunu (Bratislavi).⁵⁷ Kako nisu pronađeni arhivski izvori koji bi potvrdili njihove datacije,⁵⁸ a prema prepoznatom uzoru

u Bezgrješnoj iz Freisinga možemo ih smatrati djelima 18. stoljeća, čemu u prilog idu i njihove stilske karakteristike. Prisustvo čak dviju slika s ovako specifičnim prikazom podrijetlom iz Bavorske u uršulinskom samostanu usmjerava na promišljanje o kontekstu njihova nastanka i provenijencije, kao i pojave toga rješenja u našim krajevima. U tom kontekstu važno je naglasiti da je u uršulinski samostan u Varaždinu tijekom prve polovine 18. stoljeća došlo nekoliko sestara podrijetlom iz Bavorske,⁵⁹ među njima, primjerice, i sestra Cecilija (Marija Caecilia à Puero Jesu; Ursula Schwegler/Schwegler, krštena u Mechingu u Bavorskoj),⁶⁰ treća po redu poglavarica varaždinskog samostana (†1770.).⁶¹ Nije posve isključena mogućnost da su možda neke od tih sestara u Varaždin kao svojevrsni miraz ili predmet osobne pobožnosti sa sobom iz Bavorske donijele spomenute slike

11. Johann Michael Söckler, *Bezgrješno začće (Freisinger Seminar-madonna)*, 2. polovica 18. stoljeća, bakrorez (izvor: Peter Steiner, *Gnadenstätten zwischen München und Landshut*, München – Zürich, 1979., 20)

Johann Michael Söckler, *The Immaculate Conception (Freisinger Seminar-madonna)*, second half of the 18th century, copperplate engraving

s prikazom Bezgrješne koja se častila u njihovome rodnom kraju ili grafički list s istim prikazom, koji je mogao poslužiti kao predložak slikama.⁶² To zasigurno nije bila neuobičajena praksa, na što može ukazivati veliki broj raznih slika, skulptura i devocionalija zabilježenih prilikom vizitacija samostanu u 18. stoljeću u opisima inventara samostana, ne samo u zajedničkim prostorijama, nego i u sobama redovnica.⁶³ U tim se zapisima često ne precizira tematika navedenih djela (premda se navodi nekoliko slika s prikazom Blažene Djevice Marije) te iz njih nije prepoznatljivo bilježe li se među njima upravo i razmatrane slike Bezgrješne. Pritom je zabilježen i poveći broj grafičkih listova odnosno teza (*theses papyraceae*), posebno u zapisima iz 1730. i 1761. godine.⁶⁴ Nažalost, unutar sačuvane bogate zbirke nabožnih sličica uršulinskog samostana (dijelom u Gradskom muzeju Varaždin), nema nijednog primjera s prikazom Bezgrješne iz Freisinga,⁶⁵ što bi uvelike olakšalo shvaćanje pojave razmatranih likovnih rješenja u Varaždinu.

12. *Bezgrješno začće (Freisinger Seminar-madonna)*, bakrorez, u: *Andachtsübungen eines wahren Christen: darinn überaus nützliche Morgen-, Meß-, Beicht-, Communion-, Vesper- und Abendgebether*, München, 1793. (digitalizacija Universitäts- und Landesbibliothek Münster)

The Immaculate Conception (Freisinger Seminar-madonna), copperplate engraving

Potvrdu čvrstih poveznica između triju varaždinskih slika, a koje bi izravno podupirali arhivski izvori, zasad ne nalazimo. Jedino ime koje ih povezuje ono je Gabrijela Patačića, naručitelja slike iz kapele sv. Vida, koji je ujedno donirao propovjedaonicu za uršulinsku crkvu Rođenja Isusova,⁶⁶ pripisanu varaždinskom kiparu Ivanu Pittneru (oko 1725.).⁶⁷ Štoviše, obitelj Patačić veliki je dobrotvor uršulinskoga samostana tijekom cijeloga 18. stoljeća: u prvim godinama nakon dolaska uršulinki u Varaždin pomaže ih i barunica Kristina Patačić (rođena Fallassy), supruga potpukovnika Matije Patačića (umro 1715.);⁶⁸ dobrotvori uršulinki bili su i grof Aleksandar Patačić (†1747.), brat Gabrijela Patačića, i njegova supruga grofica Katarina Patačić von Freinfeld (†1758.), koja je svoje zadnje godine života provela u samostanu kojemu je oporučno ostavila mnoga dobra;⁶⁹ iz ove obitelji zabilježene su i redovnice u samostanu, sestra Augustina od sv. Gabrijela (rođena Barbara Patačić, zaređena 1742.)⁷⁰ i Ivana Nepomucena od Bezgrješnoga začća (rođena Antonija Patačić, zaređena 1783.,

13. Blaž Gruber, *Bezgrješno Začeće (Freisinger Seminarmadonna)*, 1733., ulje na platnu, 178 × 89 cm, kapela sv. Vida, Varaždin, detalj (foto: Jasmina Nestić)

Blaž Gruber, The Immaculate Conception (Freisinger Seminarmadonna), 1733, oil on canvas, 178 × 89 cm, chapel of St Vitus, Varaždin, detail

poglavarica 1776. – 1787.).⁷¹ Je li Herman Gabrijel Patačić s čašćenjem Bezgrješne iz Freisinga bio upoznat upravo putem svojih (obiteljskih) veza s varaždinskim uršulinkama, među kojima su, dakle, bile i redovnice podrijetlom iz Bavarske, za sada može ostati samo pretpostavkom.

Kao što je već istaknuto, slika Bezgrješne iz franjevačkog samostana u Zagrebu jedina je iz ove skupine slika koja na sebi nosi pisani trag bavarskog podrijetla prikaza, putem spomenutog natpisa na zemaljskoj kugli u dnu slike. Na njega, kao potvrdu izvora čašćenja Bezgrješne, ukazao je i Paškal Cvekan opisujući sliku: »Majka Božja čudotvorna, ulje na platnu, 120 × 80 cm. Sačuvana je dobro, slikar brat franjevac 18. stoljeće. Nosi natpis, gdje se izvorno štuje. Rama svršava polukružno i tamne je boje«,⁷² ujedno navodeći, dakle, da je ona rad slikara franjevca. Srodne natpise o čudotvornoj Bezgrješnoj iz Freisinga nalazimo i na grafikama s njezinim prikazom, među kojima se nalaze one načinjene najvjerojatnije prema slikama iz samoga Freisinga (Dijecezanski muzej) i okolice (Maria Birnbaum, Oberrohr), poput bakropisa koji se danas nalazi u Muzeju kolonijalne umjetnosti u Quitu u Ekvadoru (18. stoljeće, 90,5 cm × 61 cm, Museo de Arte Colonial).⁷³ Nešto bliže rješenje Bezgrješnoj na našim slikama, kao i onima iz Beča i Münchena, premda u zrcalnoj ori-

jentaciji, bakrorez je Johanna Michaela Söcklera (Augsburg, 1744. – München, 1781.) djelatnoga u Münchenu, s natpisom ispod prizora: »Abbildung der schönen unbeflechten Empfängnis Maria im Seminar. Zu Freysing.« (sl. 11).⁷⁴ Njoj srodna je i grafika s prikazom Bezgrješne koja se kao ilustracija uz molitvu Bezgrješnome začeću (*Tagzeiten von der unbefleckten Empfängniß Maria*) nalazi unutar knjižice molitava privatne namjene *Andachtsübungen eines Christen / darinn sehr nützliche Morgen- Abend- Meß- Beicht- und Communion- Gebether zu finden* (München, 1768.),⁷⁵ kao i ona iz kasnijega izdanja srodne knjižice (München, 1793.; sl. 12).⁷⁶ Premda su potonje tiskane vjerojatno najmanje tri desetljeća nakon najstarijih datiranih slika s prikazom Bezgrješne iz Freisinga, među kojima je i slika iz kapele sv. Vida (1733.), slične grafike zasigurno su bile rađene ubrzo nakon nastanka skulpture, a možemo ih smatrati najučestalijim sredstvom širenja čašćenja, ujedno i likovnih rješenja. Pritom je zanimljiva i njihova aproprijacija, vidljiva primjerice na bakrorezu (oko 1740.) augsburškoga gravera Simona Thaddäusa Sondermayra (oko 1697. – oko 1754.), na kojem je Bezgrješna (iz Freisinga) prikazana kao kraljica ružarija i škapulara benediktinskog samostana u Ottobeurenu: »REGINA SS. ROSARIJ ET SCAPULARIS IMACULATA. OTTOBURAE«.⁷⁷

14. *Majka lijepje ljubavi* (Mutter der schönen Liebe, Wessobrunner Gnadenbild), 18. stoljeće, bočni oltar u crkvi Presvetoga Trojstva, Weißenlinden, Njemačka (© Rufus46, CC BY-SA 3.0, via Wikimedia Commons)

Mother of Beautiful Love (Mutter der schönen Liebe, Wessobrunner Gnadenbild), 18th century, side altar in the church of the Holy Trinity, Weißenlinden, Germany

Na razmatranim slikama Marija je prikazana kao Bezgrješno začeće, sa svjetlosnim krugom od dvanaest zvijezda oko glave, polumjesecom i glavom zmije pod nogama: »u liku dostojanstvene i dosta mlade matrone, visoka i snažna stasa, odjevena u raskošno kraljevsko ruho po tadanjoj modi«. ⁷⁸ Prikazana kao nebeska, ali i zemaljska vladarica, Marija je odjevena u bogatu suvremenu dvorsku odjeću (sl. 13), ⁷⁹ haljinu od brokata s plisiranim čipkastim rukavima, zaogrnutu raskošnim kraljevskim plaštem, s frizurou prema tadašnjoj modi te s vladarskim žezlom u lijevoj ruci iz kojega izvire cvjetovi bijelog ljiljana, simboli Marijine nevinosti i čistoće. Niz bisera upletenih u Marijinoj kosi simbol su njezina djevičanstva i nevinosti, ujedno i njezina bezgrješnoga začeća, a cvjetna kruna od ljiljana i ruža, *par excellence* Marijinih cvjetnih simbola, na raspuštenoj kosi ukazuju na Mariju kao mladenku odnosno zaručnicu Duha Svetoga. ⁸⁰ Ova se ikonografska odrednica potvrđuje i prikazom golubice na zlatnome medaljonu oko njezina vrata (Dijecezanski muzej Freising, Maria Birnba-

um, Oberrohr) odnosno kristograma IHS (Beč; grafike). Na slikama iz Varaždina i Zagreba, kao i na onoj u župnoj crkvi u Freisingu, u ovim se medaljonima nalaze prikazi muškog lika (na nekim primjerima teško čitljivi), što može ukazivati na pojednostavljene portrete njihovih naručitelja.

U kontekstu onodobnih prikaza ikonografskih tipova milosne Marije na području Bavarske, Bezgrješnoj iz Freisinga oblikovno je i vremenski bliska *Majka lijepje ljubavi* (Mutter der schönen Liebe / Mater dilectionis pulchrae) iz benediktinskog samostana u Wessobrunnu, važnome hodočasničkom mjestu. Wessobrunnsku Gnadenbild (ulje na platnu, 59 × 45 cm), koja se danas nalazi na bočnom oltaru u župnoj crkvi sv. Ivana Krstitelja u Wessobrunnu, naslikao je benediktinac laik Innozenz (Franz Metz; oko 1640. – 1724.) oko 1700. ili 1704. godine, a postala je okosnica tamošnje kongregacije Bezgrješnoga začeća. ⁸¹ Prvotno je započeta najvjerojatnije kao portret mlade princeze koji je preinačen u lik Marije, ⁸² naslikane u poprsnom prikazu, s

glavom nagnutom na lijevu stranu te okrunjenom bogatim vijencem od rascvjetanih crvenih ruža i bijelih ljiljana. U mnogobrojnim kasnijim kopijama i grafikama nastalima prema spomenutoj slici jasnije se naglašava Marijina uloga zaručnice Duha Svetoga te Bezgrješnoga začeca,⁸³ dodavanjem svjetlosnog kruga s dvanaest zvijezda oko njezine glave te kristograma (IHS) unutar medaljona oko vrata, uz optočenje njezine haljine dragocjenim ukrasima, kao primjerice na slici bočnoga oltara u crkvi Presvetoga Trojstva u Weihenlindenu (sl. 14).⁸⁴ Popularnosti wessobrunnske *Majke lijepje ljubavi* zasigurno je pridonijelo i čašćenje od strane izbornih knezova Bavarske iz kuće Wittelsbach, Maximiliana II. Emanuela (München, 1662. – 1726.; knez 1679. – 1726.) i njegova sina Karla I. Albrechta (Brüssel, 1697. – München, 1745., knez 1726. – 1745.), poslije cara Svetoga Rimskog Carstva (1742. – 1745.), čiji su srodni prikazi u pozi klanjanja pred slikom u Wessobrunnu trebali biti svojevrsna katolička propaganda u tada vjerski podijeljenoj zemlji te ujedno i potvrda utjecanja Mariji kao zaštitnici u ratnim pohodima.⁸⁵ Štoviše, vladari iz kuće Wittelsbach na području Bavarske snažno su promovirali upravo čašćenje Marije, marijanskih pobožnosti i njoj posvećena hodočastička mjesta, kao što su to činili i Habsburgovci na širem području,⁸⁶ ne samo kao odraz osobne pobožnosti, nego i

kao svojevrsni politički program katoličke vladarske obitelji u službi protureformacije, odnosno vjerske obnove zemlje.⁸⁷ Je li možda prikaz Marije iz Wessobrunna utjecao na neki način na oblikovanje i opremu skulpture iz Freisinga – obje dijele spoj ikonografskih tipova Bezgrješne i zaručnice Duha Svetoga te srodno oblikovanje (nagnuta glava, kruna od ljiljana i ruža, bogato ukrašena odjeća) – ili su se utjecaji u nekim kasnijim kopijama odvijali obrnutim smjerom, ostaje za daljnja razmišljanja. U tom kontekstu, premda su obje izvorno povezane s benediktincima kao poticateljima čašćenja Bezgrješne putem spomenutih prikaza, prva je zadržala širu popularnost, vjerojatno zahvaljujući spomenutoj potpori vladajuće kuće, ali i promociji hodočašća putem mnogobrojnih grafičkih listova bakrorezaca i izdavača iz Augsburga i Münchena (Jacob Andreas Friedrich Stariji, Johann Melchior Gutwein, Franz Joseph Mörl, Gottfried Bernhard Goetz, Joseph Sebastian Klauber, Johann Michael Motz, Franz Xaver Jungwirth i drugi).⁸⁸ Čašćenje Bezgrješne iz Freisinga, čija se skulptura, dakle, nalazila u liceju kao građevini profane namjene i prvenstveno nedostupnoj širem puku za svakodnevna čašćenja, ipak je bilo više lokalne naravi, vezano uz sam Freising i širu okolicu. Stoga su među malobrojnim primjerima njezina prikaza izvan teritorija Bavarske primjeri iz naše likovne baštine posebno vrijedni.

Bilješke

1 Opsežan pregled velikih umjetničkih projekata u Freisingu za vrijeme biskupa Johanna Franza von Eckhera vidi u: ULRIKE GÖTZ, *Kunst in Freising unter Fürstbischof Johann Franz Eckher 1696–1727*, München – Zürich, 1992.

2 Više u: SYLVIA HAHN, *Freisinger Schulgeschichte*, u: *Freising. 1250 Jahre Geistliche Stadt. Ausstellung im Diözesanmuseum und in den historischen Räumen des Dombergs in Freising, 10. Juni bis 19. November 1989*, Bd. I (ur. Friedrich Fahr – Hans Ramisch – Peter B. Steiner), München, 1989., 122–125, 123; ULRIKE GÖTZ (bilj. 1), 46.

3 Više o nastavi na liceju vidi u: SIGMUND BENKER, *Mons doctus*. Wissenschaft und Literatur in Freising, u: *Freising. 1250 Jahre Geistliche Stadt* (bilj. 2), 58–65, 63–64.

4 Ringswenger je prvotno bio profesor na benediktinskom sveučilištu u Salzburgu, zatim profesor na liceju u Freisingu, a od 1707. opat je samostana u Michelfeldu. Vidi u: ULRIKE GÖTZ (bilj. 1), 46.

5 Vidi: PETER STEINER, *Gnadenstätten zwischen München und Landshut*, Bd. II, München – Zürich, 1979., 20, 57; SYLVIA HAHN, *Freisinger Seminarmadonna* [kataloška jedinica], u: *Freising. 1250 Jahre Geistliche Stadt* (bilj. 2), 362; BERND FEILER, *Freisinger Seminarmadonna* [kataloška jedinica], u: *Madonna. Das Bild der Muttergottes, Diözesanmuseum Freising* (ur. Sylvia

Hahn – Carmen Roll – Peter B. Steiner), Lindenberg im Allgäu, 2003., 221–222. O kiparu vidi u: [W.Z.], Leithner (Leuthner), Wolfgang, u: *Allgemeines Lexicon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Begründet von Ulrich Thieme und Felix Becker*, Bd. 23, Leipzig, 1929., 3.

6 Vidi: SYLVIA HAHN (bilj. 5), 362.

7 Vidi: IRMTRAUD FREIFRAU VON ANDRIAN-WERBURG, *Germania Sacra: historisch-statistische Beschreibung der Kirche des Alten Reiches. Die Bistümer der Kirchenprovinz Mainz. Das Bistum Augsburg. Die Benediktinerabtei Wessobrunn*, Berlin – New York, 2001., 205, 208, 442, 496.

8 VEREMUNDO EISVOGEL, *Wessobrunnische Marianische Fama: In sich haltend Einen kurtzen Begriff der kräftigsten Beweg-Ursachen (...)*, Landsperg, Johann Lorentz Singer, 1749., 134–135; dostupno na: <https://www.bavarikon.de/object/bav:BSB-MDZ-00000BSB10370310?p=104&ccq=von&lang=de#/overlay/highlight-0> (5. 3. 2021.).

9 SYLVIA HAHN (bilj. 2), 124.

10 Više o djelima obitelji Asam u Freisingu vidi u: PETER B. STEINER, *Die Asams in Freising*, u: *Freising. 1250 Jahre Geistliche Stadt II. Beiträge zur Geschichte und Kunstgeschichte der Altbayerischen*

Bischofsstadt, Bd. II (ur. Friedrich Fahr – Hans Ramisch – Peter B. Steiner), 1994., 282–287.

11

STEPHAN SCHALLER, *Ferdinand Rosner, Benediktiner von Ettal. 1709–1778; Leben und Werke (Münchener Historische Studien: Abteilung Bayerische Geschichte, Bd. 12)*, Kallmünz OPF.: M. Lassleben, 1984., 43; ULRIKE GÖTZ, 300 Jahre Asamsaal Freising, u: *FINK – Das Magazin aus Freising*, 08/2009, 15–17, dostupno na: <http://www.fink-magazin.de/wp-content/uploads/2013/12/September-2009.pdf> (20. 3 2021.).

12

Vidi u: STEPHAN SCHALLER (bilj. 11), 43; SYLVIA HAHN (bilj. 2), 124.

13

Vidi: SYLVIA HAHN (bilj. 5), 362; U knjižici (1732.) bilo je zapisano 96 čudesa. Vidi u: GEORG BRENNINGER, Nachtrag zum Verzeichnis der Mirakelbücher im Erzbistum München und Freising, *Beiträge zur altbayerischen Kirchengeschichte*, 41 (1994.), 191–215, 197. U publikaciji iz 2003. godine navodi se kao »ein heute verschollenes Mirakelbüchlein«, BERND FEILER, Maria Immaculata in der Art der Freisinger Seminaradonna, kataloška jedinica, u: *Madonna. Das Bild der Muttergottes* (bilj. 5), 221.

14

Godine prema: JOHN MCCLINTOCK – JAMES STRONG (ur.), *Cyclopaedia of Biblical, Theological, and Ecclesiastical Literature*, Vol. 7, New York, 1894., 278. i <https://www.merkur.de/lokales/freising/spuren-eines-beruehmten-theologen-2749267.html> (17. 4. 2021.).

15

Vidi: COELESTINO OBERNDORFFER, *Theologia Dogmatico-Historico-Scholastica: Ad Usum Inlyti Et Episcopalis Lycei Frisingensis. Tomus I. Continens Prolegomena & Fontes Theologiae*, Frisingae, Philippi Ludovici Böck, 1762. Dostupno na: <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10398988?q=%28Theologia+Dogmatico-Historico-Scholastica%29&page=6,7> (17. 4. 2021.).

16

Citirano prema: SYLVIA HAHN (bilj. 5), 362.

17

Vidi: BERND FEILER (bilj. 5), 221.

18

Vidi: BERND FEILER, Maria Immaculata in der Art der Freisinger Seminaradonna, kataloška jedinica, u: *Madonna. Das Bild der Muttergottes* (bilj. 5), 221. Na ljubaznosti prilikom istraživanja zahvaljujem gospođi Claudiji Loder Meyer (Donaukurier, Redaktion Pfaffenhofen), kao i gospođi Regini Hauzenberger (župni ured Jetzendorf) na ustupljenoj reprodukciji skulpture.

19

Vidi: PETER B. STEINER, Freisinger Madonna [kataloška jedinica], u: *Diözesanmuseum Freising. Christliche Kunst aus Salzburg, Bayern und Tirol 12. bis 18. Jahrhundert*, Bd. 2 (ur. Friedrich Fahr – Hans Ramisch – Peter B. Steiner), Freising, 1984., 168–169.

20

Vidi: REINHARD HAIPLIK, Das Geheimnis der Madonna von Jetzendorf. Möglichweise ist die Muttergottesfigur ein seit 1848 verloren geglaubtes Original, u: *Pfaffenhofen Kurier* (Donau Kurier; 19. 05. 2020.), dostupno na: <https://www.donaukurier.de/lokales/pfaffenhofen/Das-Geheimnis-der-Madonna-von-Jetzendorf;art600,4580933> (15. 1. 2021.).

21
Isto.

22

Vidi: BERND FEILER (bilj. 18), 221.

23

Vidi: REINHARD HAIPLIK (bilj. 20).

24

Reprodukciju (razodjevene) skulpture vidi u: BERND FEILER (bilj. 18), 221.

25

Vidi: PETER B. STEINER (bilj. 19), 168–169.

26

Vidi u: SYLVIA HAHN (bilj. 5), 362; BERND FEILER (bilj. 5), 221–222.

27

»Das große Gemälde an der nördlichen Chorwand erinnert an die Freisinger Seminaradonna.«, BERND FEILER, *Die Kirchen der Pfarrei St. Georg Freising*, Lindenberg, 2005., 13.

28

Sliku vidi na: <https://www.freising.de/kultur-freizeit/stadtmuseum/museum-seit-1890> (15. 5. 2021.). Ovom prilikom zahvaljujem dr. sc. Ulriki Götz (Stadtmuseum Freising) na ljubaznosti i pomoći prilikom susreta u Freisingu 2014. godine, kada me je ova tema prvotno zainteresirala.

29

Vidi u: BERNHARD SCHÜTZ, *Deutschordens-Wallfahrtskirche Maria Birnbaum*, Regensburg, 2004. (13. prerađeno izdanje; prvo izdanje 1939.), 20. Reprodukcijska slika dostupna na: <http://kirchenundkapellen.de/kirchenko/mbirnbaum.php> (20. 2. 2021.).

30

Izvor podatka: REINHARD HAIPLIK (bilj. 20); sliku vidi na: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/08/Spitalkirche_Hl._Geist_%28Pfaffenhofen_an_der_Ilme%29_3.jpg (20. 5. 2021.).

31

Vidi u: MECHTHILD PÖRNBACHER, Hl. Josef – Partner im Erlösungswerk, u: *Pfarrverband Zugspitze* [Kath. Pfarrkirchenstiftung St. Martin Garmisch], 2018., 18–21. Dostupno na: https://pv-zugspitze.de/wp-content/uploads/2018/12/WB_2018_Garmisch_web_final.pdf (20. 5. 2021.). Još jedna slika (bez dodatnih podataka o ubikaciji) dostupna je na: <https://www.merkur.de/lokales/freising/spuren-eines-beruehmten-theologen-2749267.html> (20. 5. 2021.). Pojedine slike koje se navode samo šturim zapisom u konzultiranoj literaturi, nažalost, nisu ovom prilikom mogle biti potvrđene ni terenskim istraživanjem niti su o njima pronađene detaljnije potvrde i informacije u dodatnoj literaturi; primjerice, slike u Kardinal-Döpfner-Haus u Freisingu, hodočastičkoj crkvi u Weihenlindenu, u crkvi sv. Ane u Regensburg-Großprüfeningu te u Zanbergu, navedene u: BERND FEILER (bilj. 5), 221; PETER STEINER (bilj. 5), 20.

32

Minijatura na pergamentu aplicirana na bijeli atlas, 14,5 × 10,5 / 27,5 × 19,2 cm; privatno vlasništvo. Vidi u: GREGOR M. LECHNER – MICHAEL GRÜN WALD, „Unter deinen Schutz...“ *Das Marienbild in Göttweig. Ausstellung der Graphischen Sammlung & Kunstsammlungen, des Stifts- und Musikarchivs und der Stiftsbibliothek Göttweig*, Göttweig, 2005., 187–189.

33

Fajansa, Dijecezanski muzej u Freisingu. Vidi u: BERND FEILER, Walzenkrug [kataloška jedinica], u: *Madonna. Das Bild der Muttergottes* (bilj. 5), 223. Srodan primjer oslikane pivske krigle s prikazom Bezgrješne iz Freisinga iz radionice Georga Friedricha Kordenbuscha (Nürnberg) vidi na: <https://veryimportantlot.com/en/lot/view/fayence-walzenkrug-mit-maria-immaculata-nurnberg-241963> (20. 5. 2021.).

34

Vidi u: BENJAMIN ENGEL, Verborgene Schätze aus dem Depot, u: *Oberland.de - Das Magazin für die Region Bayerisches Oberland* [16. 9. 2019.], dostupno na: <https://www.oberland.de/magazin/kultur/verborgene-schaetze-aus-dem-depot> (20. 5. 2021.).

35

Istraživanjem publiciranih i dostupnih izvora nisam uspjela saznati gdje se slika nalazila prije nego što je izložena u spomenutoj kapeli. Godine gradnje kapele prema: *Dehio – Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs*, Wien, 1993., 14.

36

HANS AURENHAMMER, *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederösterreichs in der Barockzeit. Der Wandel ihrer Ikonographie und ihrer Verehrung*, Wien, 1956., 61. U svojim publikacijama o austrijskim hodočasničkim mjestima i devocionalnim sličicama G. Gugitz spominje ovu sliku (Maria Immaculata, Braut des hl. Geistes), datirajući je u 18. stoljeće, ali ju ne povezuje s uzorom iz Freisinga. Vidi u: GUSTAV GUGITZ, *Das kleine Andachtsbild in den Österreichischen Gnadenstätten: in Darstellung, Verbreitung und Brauchtum nebst einer Ikonographie*, Wien, 1950., 129; GUSTAV GUGITZ, *Österreichs Gnadenstätten in Kult und Brauch*, Band 1, Wien, 1955., 51–52.

37

Vidi: FELIX A. MAIER, *Pfarrkirche St. Josef ehemalige Karmeliterkirche in der Leopoldstadt*, Wien, 1956., 6.

38

Vidi: FELIX A. MAIER, *Geschichte und kurze Beschreibung der Pfarrkirche St. Josef "Karmeliterkirche in der Leopoldstadt"*, u: *350 Jahre Karmeliterkirche in der Leopoldstadt. Pfarrkirche St. Josef* (ur. Wolfgang Schubert), Wien, 1974., 5–29, 28.

39

»Die engen kultgeschichtlichen Beziehungen zu Spanien lassen es möglich erscheinen, daß die Statue nach einem spanischen Vorbild angefertigt wurde, zumal auch ikonographisch spanische Züge festgestellt werden konnten.«, HANS AURENHAMMER (bilj. 36), 163.

40

Više u: ULRIKE GÖTZ, *Der Freisinger Hof in Wien. Neubauprojekte im 17. und 18. Jahrhundert*. u: *Hochstift Freising. Beiträge zur Besitzgeschichte* (ur. Hubert Glaser), München, 1990., 367–407, 381–392; ULRIKE GÖTZ (bilj. 1), 51–66.

41

Izuzev slike u Beču, H. Auernhammer bilježi i sliku Bezgrješne koja potječe iz Ried im Innkreis, a koja se nalazi u župnoj crkvi von Frankenburg (Oberösterreich), međutim i sam Auerhamer ističe da se radi o primjeru bližem Bezgrješnoj iz benediktinskog samostana u Wessobrunnu. Vidi u: HANS AURENHAMMER (bilj. 37), 162–163. Isti lokalitet, uz oslonac na Auernhammera, navodi se i u: GREGOR M. LECHNER – MICHAEL GRÜNWARD (bilj. 32), 189. Navod o rasprostranjenosti slika Bezgrješne iz Freisinga iz *Marienlexicon*a, premda vrlo uopćen, ostaje kao daljnja polazišna točka za detekciju novih primjera: »Repliken des Gnadenbildes findet man vom Ötztal bis Wien, von Garmisch über Maria

Birnbaum bei Sielenbach bis hinauf zum fürstäblichen Schloß Fulda.«, JOSEF MAB, Freising, u: *Marienlexicon, herausgegeben im Auftrag des Institutum Marianum Regensburg E. V.* (ur. Remigius Bäumer – Leo Scheffczyk), St. Ottilien, 1989., 535–537, 537.

42

Vidi u: VÍTĚZSLAV ŠTAJNOCHR, *Mariánský obraz Sodálie Zasnoubení blahoslavené Panny Marie se svatým Josefem při piaristické koleji ve Slaném*, u: *Slánské rozhovory 2008: piaristé: historie, osobnosti, literatura, umění* (ur. Dana Přibyllová – Vladimír Přibyl), Město Slaný, 2009., 41–49, 47, 49. Dostupno na: http://www.pamatkyslany.cz/StaticFiles/images/stories/baar/rozhovory_2008.pdf (22. 5. 2021.).

43

Više o Gruberu vidi u: IVY LENTIĆ-KUGLI, *Blasius Grueber pictor varasdiensis, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 1–2 (1970.), 13–20. O slici vidi i u: MIRJANA REPANIĆ-BRAUN, *Barokno slikarstvo u Hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 2004., 101.

44

»Pro parochia hac vacante ab Honorabili magistratu collatorias obtinuit reverendissimus dominus Gabriel Hermanus Patachich, presbyter, annorum duorum theologus Romanus et abbas infultus, cuius installatio ad confirmationem reverendissimi domini Nicolai Bedekovich, vicarii, fiet die 9. praesentis mensis Dominica infra octavam Ascensionis.«, *Nadbiskupijski arhiv Zagreb (dalje NAZ)*, *Protokoli kanonskih vizitacija*, 1723. (167/VIII), fol. 210. Sve tekstove na latinskome jeziku koji su korišteni za ovaj rad protumačio je, transkribirao i preveo dr. sc. Šime Demo, na čemu mu zahvaljujem.

45

Vidi u: ANTUN DEVIĆ, *Uvodni tekst, Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, 9 (2003.), 9–22, 13.

46

Nešto malo drukčije natpis i godinu (1737.) navodi I. Lentić-Kugli. Vidi u: IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 43), 17.

47

Od 1952. godine prebenda sv. Vida pod upravom je varaždinskih kapucina, a od 1961. godine crkva sv. Vida je filijalna kapela unutar novoosnovane župe sv. Vida koja je združena s kapucinskim samostanom u Varaždinu. Vidi u: BONO ZVONIMIR ŠAGI, *Župa sv. Vida – Varaždin. Povijesni presjek uz 50. obljetnicu*, 2011., <https://www.zupa-vid-varazdin.hr/povijest/> (20. 5. 2021.). U zapisima kanonskih vizitacija tijekom 17. i 18. stoljeća bilježi se kao kapela sv. Vida, stoga je i u ovom radu preuzeto takvo navođenje.

48

Izvorni zapis vidi u: NAZ, *Protokoli kanonskih vizitacija*, 1760. (169/X), fol. 120–121. Vidi i u: IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 43), 17.

49

Primjerice, u zapisima vizitatora iz 1733., 1735., 1736., 1741. i 1748. nema spomena bočnih oltara u kapeli. U zapisu iz 1752. godine navodi se da je kapela prošle godine dobila svod, ali da još nema pod u ladi; da je sakristija svodena; da su kapela i sakristija nedavno ožbukane izvana te da je u kapeli stari oltar. Vidi u: NAZ, *Protokoli kanonskih vizitacija*, 1733. (167/VIII), fol. 386; 1735. (167/VIII), fol. 450; 1736. (167/VIII), fol. 471; 1741. (167/VIII), fol. 508; 1748. (169/X), fol. 19; 1752. (169/X), fol. 57.

50

U zapisu vizitatora iz 1755. godine navodi se da je: kapela cijela zidana, dosta visoka, u cijelosti svodena, s dobrim krovom, popločena četvrtastim kamenom; da je sakristija također cijela zidana, razmjerna crkvi, svodena, s dobrim krovom od hrastovine;

da se na južnoj strani kapele nalazi zidani kor u kojemu su male orgulje; na pročelju je drveni toranj s dobrom kupolom; u kapeli su tri oltara, od kojih je glavni podignut nakon zadnje vizitacije; pritom se opisuje samo glavni oltar uz napomenu da će se druga dva oltara opisati »kad se postave na svoje mjesto«. U vizitaciji iz 1760. godine opisuju se dva oltara, glavni oltar i oltar Bezgrješnog začeca te se navodi kako se planira podići treći oltar koji će zamijeniti prvi stari. U zapisu iz 1765. godine navodi se kako se u kapeli nalaze tri oltara, glavni te dva bočna oltara podignuta nakon zadnje vizitacije i oslikani na sličan način kao glavni. Vidi u: NAZ, Protokoli kanonskih vizitacija, 1755. (169/X), fol. 79–80; 1760 (169/X), fol. 119–120; 1765. (169/X), fol. 244. Ivy Lentić-Kugli pronašla je i objavila arhivski podatak koji svjedoči da je 1758. godine neimenovanome kiparu isplaćena svota od 90 florena za kipove na oltaru Blažene Djevice Marije. Vidi u: IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 43), 17.

51

Vidi u: IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 43), 14–16.

52

Vidi u: IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 43), 18; MIRJANA REPANIĆ-BRAUN, Prilog opusu varaždinskog slikara Blasiusa Gruebera, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 22 (1998.), 97–107, 103–104; IVANA DRMIĆ, Rekonstrukcija i reintegracija slikanog sloja na svodu lađe u crkvi Sv. Florijana u Varaždinu, *Portal. Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda*, 4 (2013.), 27–36.

53

Vidi u: IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 43), 14–16; JOSIPA PETRIČIĆ [ALVIŽ], Oltar sv. Filipa u kapeli sv. Fabijana i Sebastijana u Varaždinu, u: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina: 1209.–2009. Zbornik radova sa Znanstvenog skupa održanog 3. i 4. prosinca 2009.* (ur. Miroslav Šicel – Slobodan Kaštela), Varaždin, 2009., 705–714.

54

Vidi u: MIRJANA REPANIĆ-BRAUN (bilj. 52), 97–107.

55

Nakon snažnog potresa koji je zahvatio Zagreb u ožujku 2020. godine, kao i potresa u prosincu iste godine, umjetnine i arhiv franjevačkog samostana na Kaptolu preseljeni su u franjevački samostan Sv. Križa u Zagrebu (Siget). Zbog takve specifične situacije tijekom ovog istraživanja nisam imala uvid u arhiv samostana, kao niti mogućnost fotografiranja slike. Više o slici vidi u: MIRJANA REPANIĆ-BRAUN (bilj. 43), 217–218. Na ustupanju fotografije slike i dozvolu za njezinu objavu zahvaljujem dr. sc. Mirjani Repanić-Braun i Mariju Braunu.

56

Pandan slici Bezgrješne koja se nalazi u refektoriju samostana, slika je istog formata s prikazom sv. Josipa s Djetetom Isusom, a prema likovnim karakteristikama najvjerojatnije su obje rad istog autora.

57

MIRJANA DUČAKIJEVIĆ, Slikarsko i kiparsko djelo u uršulinskom samostanu i crkvi Rođenja Isusova, u: *Varaždinske uršulinke. 300 godina od dolaska u Varaždin* (ur. Ljerka Šimunić – Klaudija Đuran – Miroslav Klemm – Spomenka Težak et al.), Varaždin, 2003., 95–104 (kataloški popis 105–112), 99, 106, 111.

58

Zahvaljujem s. Klaudiji Đuran OSU na velikoj pomoći pri istraživanju u uršulinskom samostanu u Varaždinu.

59

Vidi u: Arhiv uršulinskoga samostana u Varaždinu (dalje Arhiv UV), *Kanonske vizitacije 1714. – 1776. Prijepis latinskog teksta*

iz Arhiva Nadbiskupije, prepisala sr. Celestina K., [s. a.], (dalje *Kanonske vizitacije*), (zapisi iz godina 1730., 1739. i 1749.), 69, 71, 87, 89, 100. Popis sestara u uršulinskom samostanu u Varaždinu od 1703. do 2003. vidi u: S. KLAUDIJA (ANA) ĐURAN, Najpoznatije uršulinke varaždinskog samostana, u: *300 godina uršulinke u Varaždinu: zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog 18. listopada 2003. u Varaždinu* (ur. Eduard Vargović et al.), Zagreb – Varaždin, 2003., 93–127, 109–113.

60

Vidi u: Arhiv UV, *Kanonske vizitacije*, 32, 37, 69.

61

»Rođena je u Bavorskoj oko 1698. g. Stupila je u požunski samostan i bila obučena 17. svibnja 1717. g. Budući da nakon smrti m. Benigne Wopfner 1716. g., kod nas nije bilo orguljašice, ona je ovdje nastavila novicijat i položila zavjete. Divno je svirala orgulje i gusle (violinu). Uz to je lijepim altom oplemenjivala liturgiju. Bila je dobra glavarica pune 22 godine, poštovana i u gradu. Vizitator ju je nazvao 'mulier prudens'. Dala se na gradnju istočnog pročelja samostana od ulaznih vrata do crkve (1746.–1752.).«, S. KLAUDIJA (ANA) ĐURAN (bilj. 59.), 98.

62

U obradi slikarske i kiparske zbirke uršulinskog samostana Mirjana Dučakijević zaključuje: »Velik broj djela stranih majstora u ovim zbirkama možemo zahvaliti činjenici da je od početka 18. stoljeća u samostanu bio daleko veći broj redovnica iz Štajerske, Tirola, Bavorske te drugih krajeva srednje Europe, nego iz Hrvatske, pa su časne sestre u miraz sigurno donosile značajan broj umjetnina.«, MIRJANA DUČAKIJEVIĆ, Sestre uršulinke – baštinitice umjetnosti, u: *300 godina uršulinke u Varaždinu* (bilj. 59), 317–321, 319.

63

U opisima inventara samostana iz 1730. i 1761. godine bilježe se razne *imagines et theses*. Vidi u: Arhiv UV, *Kanonske vizitacije*, 59–67, 163–177.

64

U zapisu vizitatora 1730. na više mjesta bilježe se *theses papyraceae*. Primjerice, u jednoj od soba bilježe se tri otiska na papiru (*theses papyraceae*), a u blagovaonici se na zidovima nalaze slike na papiru nazvane teze (*imagines per parietes papyraceae seu theses*). U 1761. godini se, primjerice, u jednoj od soba bilježe »Vier große Theses, oder Kupferstich, und 16 kleine Bilder«, a u drugoj »Ein großes gemahlenes Bild. Item sieben Theses oder Kupferstich. Item 14 kleine so genante Altar Bilder«, vidi u: Arhiv UV, *Kanonske vizitacije*, str. 60, 65–66, 165.

65

Na pomoći prilikom istraživanja nabožnih sličica uršulinskog samostana koje se čuvaju u Gradskom muzeju Varaždin zahvaljujem kolegici Jeleni Rančić.

66

U zapisu vizitatora uršulinskom samostanu u Varaždinu iz 1730. godine zabilježeno je kako je srijemski biskup Gabrijel Patačić donirao umješno načinjenu i obojenu propovjedaonicu koja se nalazi na sjevernoj strani u crkvi. Vidi u: Arhiv UV, *Kanonske vizitacije*, 56.

67

Vidi u: DORIS BARIČEVIĆ, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske*, Zagreb, 2008., 135–136.

68

Vidi više u: MAGDALENA LONČARIĆ, Podrške i potpore plemstva uršulinkama u Varaždinu, u: *300 godina uršulinke u Varaždinu* (bilj. 59), 67–78, 70; DAMIR HRELJA – LADISLAV

VOLIĆ, Varaždinski Uršulinski samostan u arhivskoj građi, u: *300 godina uršulinki u Varaždinu* (bilj. 59), 129–142, 130.

69

Vidi u: MAGDALENA LONČARIĆ (bilj. 68), 72; DAMIR HRELJA – LADISLAV VOLIĆ (bilj. 68), 131–132.

70

Vidi u: Arhiv UV, *Kanonske vizitacije*, 104; KLAUDIJA (ANA) ĐURAN, Najpoznatije uršulinke varaždinskog samostana, u: *300 godina uršulinki u Varaždinu* (bilj. 59), 93–127, 111.

71

Vidi u: KLAUDIJA (ANA) ĐURAN (bilj. 70), 112; LJERKA PERČI, Zbirka pečatnjaka u samostanu Sv. Uršule u Varaždinu, u: *300 godina uršulinki u Varaždinu* (bilj. 59), 397–408, 398.

72

PAŠKAL CVEKAN, *Kaptolski franjevci. Kulturno-povijesni prikaz djelovanja Franjevaca na Kaptolu u Zagrebu*, Virovitica, 1990., 153.

73

Ilustracija uz izlaganje teze; bakropis najvjerojatnije tiskan u Augsburgu; natpis iznad Bezgrješne: »IMAGO THAVMATVRGA B. V. M. / Frisingae apud P. P. Benedict. in aula.« Vidi u: Almerindo Ojeda – Alfonso Ortiz (ur.), *De Augsburgu a Quito: Fuentes grabadas del arte jesuita quiteño del siglo XVIII. Catálogo de la Exposición*, 2015., 58, nepublicirana verzija kataloga izložbe dostupna na: https://colonialart.org/exhibits/de-augsburgo-a-quito-folder/daaq_works.pdf (22. 5. 2021.).

74

Signirano »J. M. Söckler Sc. Monachij«. Vidi u: PETER STEINER (bilj. 5), 20.

75

Vidi u: *Andachtsübungen eines Christen darinn sehr nützliche Morgen-, Abend-, Meß-, Beicht- und Communion- Gebether zu finden*: [...], München, Georg Rueprecht, 1768., list između fol. 138 i 139. Dostupno na: <https://brethren.rssing.com/browser.php?indx=1645421&item=9083> (28. 5. 2021.). Više vidi i u katalogu izložbe: GREGOR M. LECHNER – MICHAEL GRÜN WALD (bilj. 32), 189–190.

76

»Thaumaturga imago imacule Virginis Mariae / apud patres Benedictinos Frisingae in aula.« Vidi: *Andachtsübungen eines wahren Christen: darinn überaus nützliche Morgen-, Meß-, Beicht-, Communion-, Vesper- und Abendgebether* [...], München, Johann Baptist Oetl, 1793., list između fol. 196 i 197. Dostupno na: <https://sammlungen.ulb.uni-muenster.de/hd/content/titleinfo/3627376> (28. 5. 2021.).

77

U benediktinskome samostanu u Ottobeurenu nekoliko je sačuvanih grafika s prizorom Seminarladonice iz Freisinga, među kojima je najstarija ona iz 1703. godine. Više vidi: [s. n.], 1734–1782 – Kupferstich der »Freisinger Seminarladonna« von Sondermayr, u: *Ottobeuren macht Geschichte* [3/2020]; dostupno na: <https://www.ottobeuren-macht-geschichte.de/items/show/701> (20. 5. 2021.). Grafiku vidi na: <https://www.ottobeuren-macht-geschichte.de/archive/files/a7273ee614754815737c8b694153c048.jpg> (20. 5. 2021.).

78

IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 43), 17.

79

Pišući o slici u franjevačkom samostanu u Zagrebu, M. Repanić-Braun navodi da je *Immaculata* prikazana »s izrazitom referencom na marijaterzijansko doba«, MIRJANA REPANIĆ-BRAUN (bilj. 43), 218. Navodeći sliku u Maria Birnbaumu, Bernhard Schütz također ističe da je *Immaculata* prikazana »im Stile der Maria-Theresia-Zeit«, BERNHARD SCHÜTZ (bilj. 29), 20.

80

Više o simboličkim cvijećima i biljama u kontekstu Marijine ikonografije vidi u: GENOVEVA NITZ, Marianischen Pflanzensymbolik, u: *Maria allerorten: Die Muttergottes mit dem geneigten Haupt: 1699–1999: das Gnadenbild der Ursulinen zu Landshut – Altbayerische Marienfrömmigkeit* (ur. Franz Niehoff), Landshut, 1999., 197–205, 205.

81

Više vidi u: GERHARD P. WOECKEL, *Pietas Bavarica: Wallfahrt, Prozession und Ex-voto-Gabe im Hause Wittelsbach in Ettal, Wessobrunn, Altötting und der Landeshauptstadt München von der Gegenreformation bis zur Säkularisation und der »Renovatio Ecclesiae«*, Weissenhorn, 1992., 271–274; WOLFGANG WINHART OSB, Zur »Mutter der Schönen Liebe« in Wessobrunn, u: *Maria allerorten* (bilj. 80), 93–101. U navedenim publikacijama različito se navodi okvirna godina nastanka slike (oko 1700., oko 1704.).

82

Sliku je opat samostana u Wessobrunnu Placidius Angermayr prvotno zamijetio u atelijeru benediktinca laika Innozenza Metza (tada u samostanu Prüfening kraj Regensburga) te ga zamolio da taj portret mlade princeze preinači u prikaz Marije. Vidi u: GERHARD P. WOECKEL (bilj. 81), 274; WOLFGANG WINHART (bilj. 82), 94.

83

Tako se, primjerice, bilježi i na medaljici pronađenoj u jednom od grobova uz crkvu sv. Jurja u Mateškom Selu, s natpisom: »Imago immaculatae conceptae Beatae Mariae Virginis Wessobrunn«, DOMAGOJ PERKIĆ, Crkva sv. Jurja u Mateškom Selu: nalazi iz grobova kasnoga srednjeg i novog vijeka, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 34 (2017.), 185–225, 203.

84

Više primjera vidi u: GERHARD P. WOECKEL (bilj. 81), 271–274.

85

Vidi u: GERHARD P. WOECKEL (bilj. 81), 276–283.

86

Više u: ANNA CORETH, *Pietas Austriaca*, West Lafayette, 2004., 45–80.

87

Više u: BRIDGET HEAL, *The Cult of the Virgin Mary in Early Modern Germany: Protestant and Catholic Piety, 1500–1648*, New York, 2007., 188–199.

88

Vidi u: GERHARD P. WOECKEL (bilj. 81), 271–274.

Summary

Jasmina Nestić

Imago Thaumaturga Beatissimae Virginis Mariae Frisingae – Paintings of the Seminarmadonna of Freising in Varaždin and Zagreb

Croatian artistic heritage of the Baroque period includes numerous depictions of the Virgin Mary as the Immaculate Conception (lat. *Immaculata Conceptio*) in almost all types of artistic production – altarpieces and statues, wall paintings, votive paintings and prints, and public sculptures. Among them, there is a small group of only a few paintings bearing resemblance to the *Gnadenbild* of Freising in Germany: a painting in the Franciscan monastery in Zagreb, two paintings in the Ursuline monastery in Varaždin, and a painting on the altar of the Immaculate Conception in the chapel of St Vitus in Varaždin. These paintings depict Mary with a lovely face and a floral wreath on her head framed by twelve stars, with her hair richly curled over her shoulders and adorned with pearl strings, wearing a lavishly embellished dress and a cloak evoking the contemporary 18th-century fashion. She is holding a lily in her left hand, standing on the globe, and trampling the head of a snake coiled over a crescent with her right foot. The iconographic and formal features of these artworks are also recognizable in several paintings of the Freisingermadonna, depictions of the Immaculate Conception based on a wooden sculpture once located in the hall of the Benedictine Lyceum and Grammar School in Freising (Bavaria), which in various sources and publications is referred to as the *Freisinger Seminarmadonna*, *Lyceums-Madonna*, *Patrona Lycei Frisingensis*, or *Freisinger Hochschulmadonna*. The sculpture was commissioned by the first professor of rhetoric at the lyceum, the Benedictine Wolfgang Ringswenger (Munich, 1658 – Michelfeld, 1721), for the fraternity he founded in 1698. Today, the sculpture is lost, but the veneration of the Immaculate from Freising is evidenced by her numerous reproductions in painting, mostly in Bavaria – in Freising, Sielenbach, Oberrohr, Munich, and Garmisch-Partenkirchen. Among the abovementioned examples from Croatian artistic heritage, the painting from the chapel of St Vitus in Varaždin (1733), attributed to

the artist Blaž Gruber (Blasius Grueber, † 1753) stands out as particularly analogous to the Seminarmadonna painting from Munich's Ratskeller in Munich and the one located in the outer chapel of the parish church of St Joseph (formerly Carmelite) in Vienna. The Varaždin painting was commissioned by the parish priest Gabrijel Herman Patačić, who later became the bishop of Syrmia (1729-1733) and the archbishop of Kalocsa (1733-1745). He was a benefactor of the Varaždin Ursulines, in whose monastery there are still two paintings depicting the Immaculate of Freising. For now, it is not possible to determine with certainty how the paintings came to the monastery, but it can be assumed that they were brought to Varaždin by some of the nuns from Bavaria, recorded in several canonical visitations during the 18th century. Close to the paintings from the Ursuline monastery is the Immaculate from the Franciscan monastery in Zagreb (Kaptol), which is the only painting in Croatian heritage that bears clear evidence of being considered a miracle-working depiction of the Blessed Virgin Mary of Freising: the globe in the lower section of the painting bears the inscription "IMAGO THAVMATVRGA BEATISSIMAE VIRGINIS MARIAE Frisingae, apud patres Benedictinos, in aula." Similar inscriptions can be found in the graphic sheets depicting the Seminarmadonna of Freising, most probably to be credited with spreading the cult as well as its visual representation. The cult was especially widespread in Freising and the Bavarian region, and among the few examples outside this radius, the said paintings from Zagreb and Varaždin are valuable examples and a peculiarity in the Croatian artistic heritage from the 18th century.

Keywords: *Seminarmadonna*, *Lyceums-Madonna*, Freising, Immaculate Conception, chapel of St Vitus in Varaždin, Ursuline monastery in Varaždin, Franciscan monastery in Zagreb